

ویژگی‌های یک دبیر موفق قرآن کریم

یکی از مباحثی که از دیرباز در حوزه‌ی تعلیم و تربیت اسلامی مورد توجه بوده، آداب تعلیم و تربیت است. (مشهورترین کتاب در این باب "منیة المرید فی آداب المفید و السمفید" اثر گران قدر شهید ثانی (ره) است که توسط دکتر سید محمد باقر حجتی با عنوان "آداب تعلیم و تربیت در اسلام" به فارسی ترجمه شده است.) رعایت این آداب در هر درس بر معنویت و تأثیر آموزش می‌افزاید و طبعاً در خصوص درس قرآن، اهمیت و جایگاه ویژه‌ای دارد. دبیر قرآن می‌تواند با توجه و عمل به نکات ذیل که در چند بخش ارائه شده است، بر توفیقات خود بیفزاید. (مطالب این بخش برگرفته از تجارب برخی معلمان موفق هم چنین کتاب‌های "تربیت آسیب‌زا" نوشته‌ی دکتر عبدالعظیم کریمی و "آداب تعلیم و تربیت در اسلام" است.)

من نصیب نفسه للناس اماما

الف - ویژگی‌ها و خصلت‌های شخصی: وجود خصلت‌های نیکو در فرد، او را محبوب دیگران می‌سازد. ایجاد علاقه میان متربی و مربی زمینه را برای تربیت و تأثیرپذیری فراهم می‌کند. معلم قرآن باید در کسب کمالات فردی بکوشد و دانش‌آموزان خود را از یک الگو و مربی موفق بهره‌مند سازد. در این بخش به بیان پاره‌ای از مهم‌ترین این ویژگی‌ها می‌پردازیم. این نکات بیش‌تر ناظر به شأن شخصی فرد است؛ اعم از آن که معلم باشد یا نباشد.

۱- **درون مایه‌ی ایمان، اخلاق نیکوست؛** همان طور که از پیامبر اکرم نقل شده است "إِنِّي بَعُثْتُ لِأَتِمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ" از این رو امور هم چون سادگی و آراستگی، نظم و انضباط، گشاده‌رویی و خوش خلقی، گذشت و فداکاری، اقتدار و مهربانی، صبر و بردباری، فداکاری و دلسوزی هر چه بیش‌تر وجود شخص را آکنده ساخته باشد، زمینه را برای دستیابی او به توفیقات بیش‌تر فراهم می‌آورد.

۲- **برخورداری از برخی توانایی‌ها یا مهارت‌های شخصی** مانند مهارت در یکی از رشته‌های ورزشی یا هنری، علمی ... موجب تکریم و تعظیم معلم در چشم دانش‌آموزان می‌شود و این امر به تأثیرپذیری ایشان از شخصیت معلم می‌افزاید.

۳- **عمل به آداب و رفتاری که از سوی اولیای دین توصیه و تأکید شده است؛** مانند: داشتن وضو در طول شبانه روز به ویژه در کلاس درس، آغاز کردن کارها با نام خدا و ذکر سلام و صلوات بر انبیا و اولیای الهی به

ویژه پیامبر اکرم و ائمه‌ی معصومین - علیهم السلام - تلاوت روزانه‌ی قرآن کریم - رعایت آداب اسلامی
پیش از خواب و ...

۴- **یاد خدا، توکل بر او، امید به فضل و رحمت الهی**، تمامی خیرها و توفیقات خود را از سوی خدا دانستن و سپاس و ستایش دائمی خدا، بذر محبت به خدا را در وجود انسان شکوفا می‌سازد، شجره‌ی طیبه‌ی توحید را به بار می‌نشانند و انسان را از درون به آرامش و کمال رهنمون می‌شود و بدیهی است که هر انسان موفق به این دست‌مایه نیازمند است.

ب- رفتار و آداب تربیتی: یک معلم غیر از ویژگی‌های شخصی، به عنوان معلم و در مقام تعلیم و تربیت باید از ویژگی‌های برخوردار باشد که او را در این امر موفق سازد. منابع دینی ما آکنده از این گونه معارف است که در این جا به برخی از مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود.

۱- محبت ورزی و خوش رفتاری: دانش‌آموز در دوره‌ی نوجوانی در اوج تأثیرپذیری است. او باید معلم خود را دوست داشته باشد تا از او الگو پذیرد. اگر می‌خواهید محبوب باشد، باید محبت بورزید. علاقه و محبت معلم به دانش‌آموز، خارهای وجود او را به گل تبدیل می‌کند. معلمی می‌تواند زمینه‌ی هدایت دانش‌آموزان را فراهم آورد که آن‌ها را هم چون فرزندان خود دوست بدارد و تا حد ممکن ویژگی‌ها و شرایط خاص هر یک توجه داشته باشد.

چنین معلمی به دانش‌آموزان احترام می‌گذارد و از کلمات و لحن محبت آمیز استفاده می‌کند. عصبانیت معلم، دانش‌آموزان را ناخشنود می‌کند و باعث دوری آن‌ها از معلم و دوری از درس قرآن می‌شود؛ بنابراین در هیچ شرایطی فریاد کشیدن معلم سزاوار نیست. توجه همیشگی به آیه‌های زیر، روحیه‌ی خوش رفتاری را تقویت می‌کند:

❁ **وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا** بقره ۸۳

❁ **وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ** آل عمران ۱۳۴

❁ **وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ** نحل ۱۲۷

۲- امیدواری به لطف خدا و امید دادن به آن: مؤمن همیشه به لطف خدا امیدوار است. دانش‌آموزان را به لطف و رحمت همگانی و همیشگی خدا امیدوار کنید و با بیان خاطرات، داستان‌ها، اشعار و ضرب‌المثل‌های زیبا آن‌ها را با نمونه‌هایی از این الطاف بی‌کران الهی آشنا سازید تا شاهد آثاری چون شادایی، نشاط و تحرک در ایشان باشید.

۳- عدل ورزی و پرهیز از تبعیض: توجه و محبت معلم به دانش‌آموزان باید عادلانه و حساب شده باشد. شاید معلم تحت تأثیر رفتار و شخصیت برجسته‌ی برخی دانش‌آموزان علاقه‌ی قلبی بیش‌تری به آنان داشته باشد ولی باید نگاه و رفتار خود را به طور عادلانه میان آن‌ها تقسیم کند.

نوجوانان به دلیل پاکی و لطافت روح، هیچ‌گونه رفتار دوگانه‌ای را بر نمی‌تابند. برخوردهای تبعیض‌آمیز مانند صحبت کردن در گوشی یا توجه بیش از حد به یکی از دانش‌آموزان دیگر را برانگیزد. حتی اگر زمانی از برخورد متفاوت گریزی نیست، باید تبعات آن راتا حد امکان کاهش داد.

۴- تقویت اعتماد به نفس: نوجوانان برای دستیابی به شخصیتی متعادل و ارزشمند نیازمند اعتماد به نفس هستند. یکی مری توانا، با برجسته کردن کردار و صفات خوب دانش‌آموزان، در آن‌ها روحیه‌ی اعتماد به نفس پدید می‌آورد و تغافل عالمانه از کاستی‌ها و لغزش‌های ایشان، به آن‌ها عزت و کرامت می‌بخشد.

اظهار بی‌اعتمادی به یک دانش‌آموز، احساس نامطلوبی در او ایجاد می‌کند و اعتماد و پذیرش او را نسبت به معلم کاهش می‌دهد. منسوب کردن خصلتی بد به یک دانش‌آموز، واقعاً روحیه‌ی او را درهم می‌ریزد و ممکن است در دراز مدت، همان خصلت را در او پدید آورد.

باید به دانش‌آموزان حسن ظن داشت و آن را بیان کرد؛ از خطاهای آن‌ها تا حد امکان چشم‌پوشی کرد و آن‌ها را به راستی و درستی تشویق نمود.

پ- رفتار و آداب آموزشی: انجام دادن هر کاری با آداب و آیین خاص همراه است. هر چه آن کار ارزشمندتر و مقدس‌تر باشد، توجه به آداب ضروری‌تر است. برای مثال، اعمال عبادی که به قصد تقرب به خدا انجام می‌شود، آیین و آداب خاصی دارد. از جمله کارهای بسیار ارزشمند و مقدس از نظر اسلام، تعلیم و تربیت است؛ از این رو همیشه این امر با آداب خاصی انجام شده است. توجه به این آداب بر ماهیت معنوی و عبادی تعلیم و تعلم آثار تربیتی آن می‌افزاید. در این قسمت، برخی از مهم‌ترین این آداب بیان می‌شود.

۱- رعایت آداب ظاهری و باطنی: خوب است هر کاری به ویژه کلاس درس را با نام و یاد خدا و گفتن **"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ"** و ذکر سلام و صلوات بر پیامبر اکرم و خاندان پاک او آغاز کنیم. بنابر روایات، صلوات، فرشتگان را نازل می کند، نفاق را از بین می برد، گناهان را می زاید و سلامت و تندرستی به بار می آورد. شایسته است معلم قرآن، همیشه و به ویژه در کلاس درس با وضو باشد و رعایت این ادب اسلامی را به دانش آموزان نیز بیاموزد.

معلم برای توفیق در تعلیم و تربیت باید پیوسته از خدای توانا کمک بخواهد و موفقیت های خود را از او بداند که **"ما تَوْفِيقِي آلا بِالله"**

۲- تشویق دانش آموزان ضعیف تر، آن ها را به تلاش و پیشرفت امیدوار می کند. هر دانش آموز نقاط قوت خاص خود را دارد و معلم باید این نقاط را کشف کند و به او نشان دهد؛ مثلاً اگر درشش ضعیف است ولی اخلاق و رفتار خوبی دارد، می توان برای پدر و مادرش کارت تبریکی فرستاد و به آن ها برای داشتن فرزندی با اخلاق و رفتار خوب تبریک گفت.

۳- هنر معلم، پرورش احساس نیاز به علم و تقوا در دانش آموز است.

آب، کم جو، تشنگی آور به دست
تا بجوشد آبت از بالا و پست

۴- اصیل ترین روش های تربیتی، طبیعی ترین، ساده ترین و صمیمی ترین آن ها است. انسان تا دست به عمل نزند، نمی آموزد؛ عمل نیز با اشتباه همراه است. دانش آموزان را تلاش و اقدام تشویق کنید تا از اشتباه کردن نهراسند. به علاوه، چگونگی درس گرفتن از اشتباهاتشان را به آن ها بیاموزید.

۵- معلم باید برای هماهنگ کردن روش های آموزشی، خانواده های دانش آموزان را از طریق جلسات توجیهی یا خبرنگاری مدرسه از اقدامات، روش ها و نظریات خود مطلع سازد.

۶- خوب سؤال کردن، نیمی از دانش است. ذهن کودک را پرسشگر بار بیاورید و به او بیاموزید با تفکر درباره ی پرسش های خویش، آن ها را به بهترین شکل بیان کند.

۷- کیفیت ارائه ی مطالب و مفاهیم، مهم تر از کمیت آن است. پیام های شما هر چند اندک اما با کیفیت مؤثر، بهتر از صحبت های طولانی و خسته کننده است.

۸- بدیهی است اداره موفق یک کلاس به رعایت روش ها و فنون تدریس و کلاس داری نیز نیازمند است. دبیران محترم عموماً با این روش ها آشنایی دارند و شرح مفصل آن ها را نیز می توان در کتاب های مربوط جست و جو کرد.